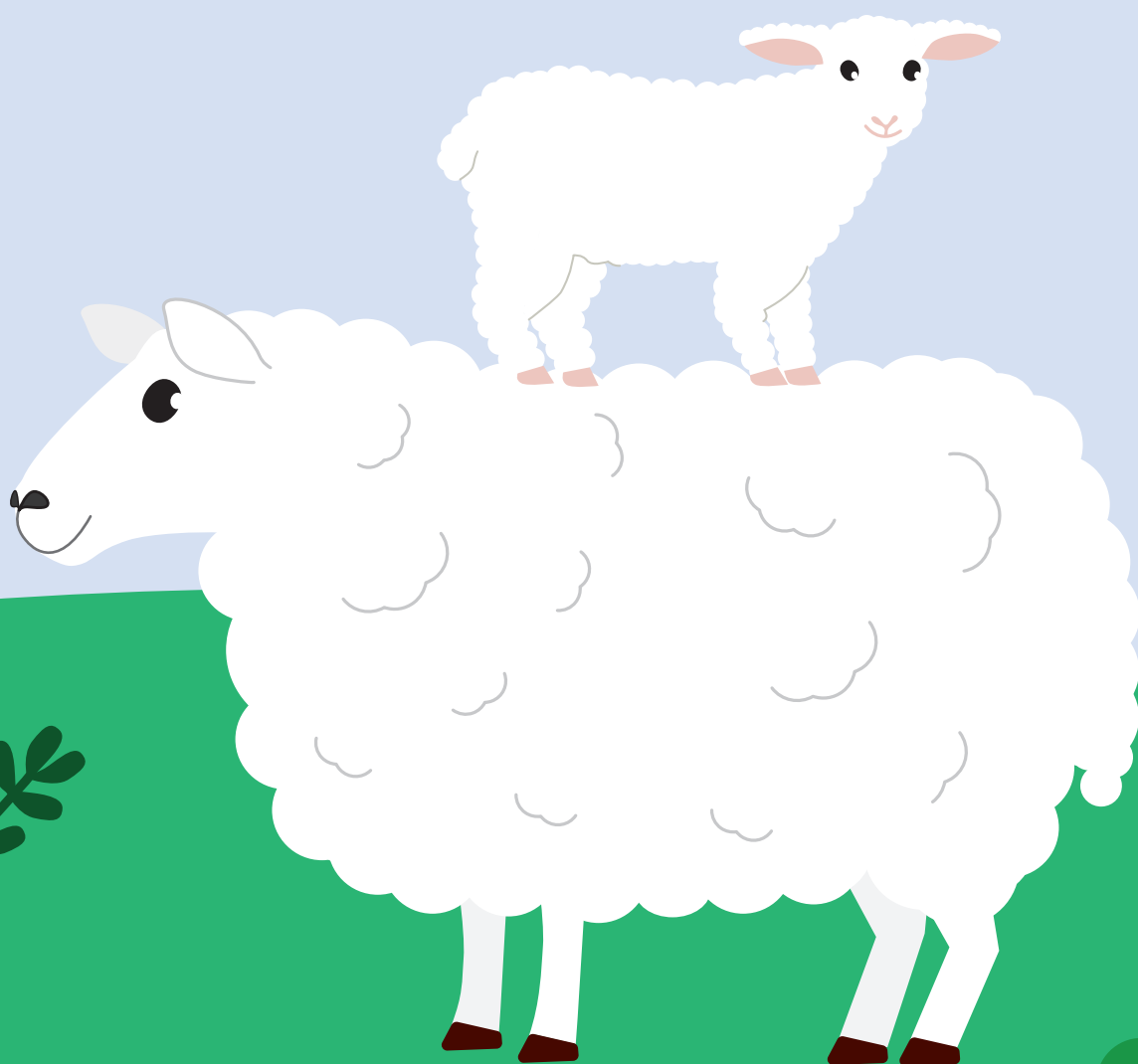

SAUEBOKA MI

LÆRERVEILEDNING

Saueboka mi er laget av Norges Bondelag som en del av Den grønne skolen, og er et av flere lærings- og aktivitetshafter om mat og landbruk for barn.

Målsetningen med heftet er:

- at barna skal tilegne seg grunnleggende kunnskap om sauene og hva den produserer
- å øke lysten til å ville lære mer om landbruk og matproduksjon
- å gi deg som pedagog en faglig støtte som er rask og enkel å sette seg inn i

På dengronneskolen.no finnes undervisningsopplegg og enda mer faglig innhold for barn i grunnskolen. Bruk gjerne den for mer inspirasjon og innhold, og for å komme i kontakt med bønder som tilbyr gårdsbesøk og undervisningsopplegg.

Vi ønsker lykke til og håper boka bidrar til å skape engasjement blant barna, kontakt oss gjerne på bondelaget@bondelaget.no for spørsmål eller tilbakemeldinger.

Vennlig hilsen Norges Bondelag.

Design: Bransjen
Tekst: Kari Ramstad, revidert av Norges Bondelag

OM SAUEN

Sauen har i over 3500 år vært viktig for oss nordmenn. Det er funnet spor av at vikinger tok med seg sau til og fra andre land med skipene deres. Fra sauene får vi kjøtt, skinn og ull. I tillegg spiser sauene små planter slik at det ikke vokser opp kratt og skog overalt.

Sauen har fire bein, og krusete pels på hele kroppen sin. Denne pelsen kalles ull. Noen sauer er helt hvite, mens andre er sorte, grå eller brune. I tillegg kan de ha mange ulike mønstre i ulla si.

SØYA OG VÆREN

Om vinteren bor de fleste sauer inne i hus. Huset til sauen heter fjøs. Gulvet i fjøset har hull som gjør at sauen kan tisse og bæsje over alt. I andre fjøs har de små strå fra korn, som heter halm, på gulvet. Da må bonden fylle på med mer halm etter hvert som sauen bæsjer og tisser på det.

Sauene kommer ut av fjøset på våren når graset er grønt. Da fjerner bonden halmen som er full av bæsje og tiss, og sprer den ut over jordene for at graset skal vokse fortere.

Den vanligste norske sauen heter Norsk Kvit Sau (NKS). Denne sauen har hvit krøllete ull, og har lang hale. Andre sauer som Gammalnorsk spælsau har kort hale, ofte ulike farger og lang krøllete ull.

Hunnsauen kalles søye. Hver vår får hun som regel mellom to og fire lam. Disse går sammen med søya på beite hele sommeren. Hannsauene heter vær. På høsten blir en del av lammene slakta og det er derfor vi spiser ekstra mye lammekjøtt på den tiden av året.

FRA MAT TIL BÆSJ

Sauen liker godt å spise planter som gras, urter og løv. Det kan den spise fordi den har fire mager som inneholder nyttige bakterier og småkryp som klarer å tygge plantene i enda mindre biter. Kuer og geiter har også fire mager slik som sauen. Vi mennesker har bare én mage, og ikke de samme bakteriene i magen vår. Derfor får vi mennesker vondt i magen om vi spiser gras og blader.

Bonden gir sauene sunt godteri som de liker veldig godt. Dette kalles kraftfôr. Kraftfôr er en blanding av korn og andre bra stoffer som gjør at sauene blir store og sterke, og holder seg friske. I likhet med annet

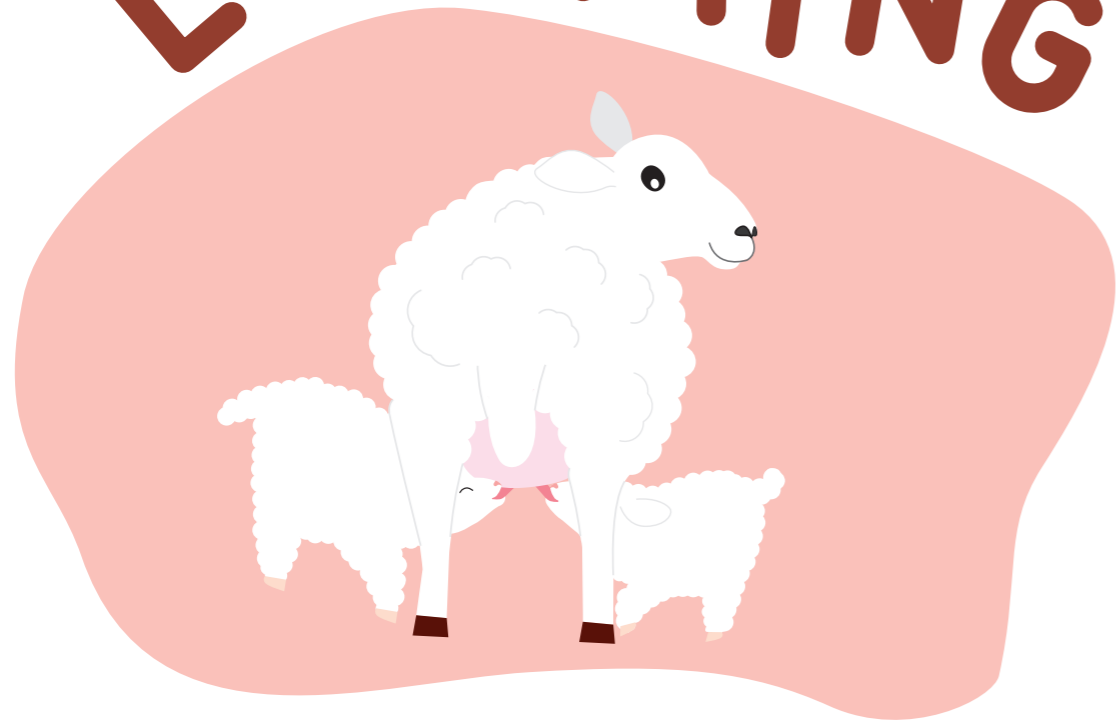
godteri er det ikke bra om man spiser for mye. Da kan man få vondt i magen. Sauer spiser derfor aller mest gras, og litt kraftfôr i tillegg.

Lammet drikker melk fra søya frem til det er cirka et halvt år gammelt. Etter hvert som lammet blir eldre vil ikke søya gi den melk lengre, da drikker lammet vann.

Bæsjen til sauen kan se ut som masse svarte små erter. Noen ganger er bæsjen til sauen mer som en halvstor brun potet. Dette kommer an på hva sauen har spist, og hvor mye vann den har drukket.

LAMMING

Om våren blir det født rundt to millioner lam i Norge. Når ei søye føder kalles det lamming. Da er det vanlig at søya får en egen bingje. Da får søya ro når hun skal føde. Når lammet er født, slikker søya lammene sine rene og tørre.

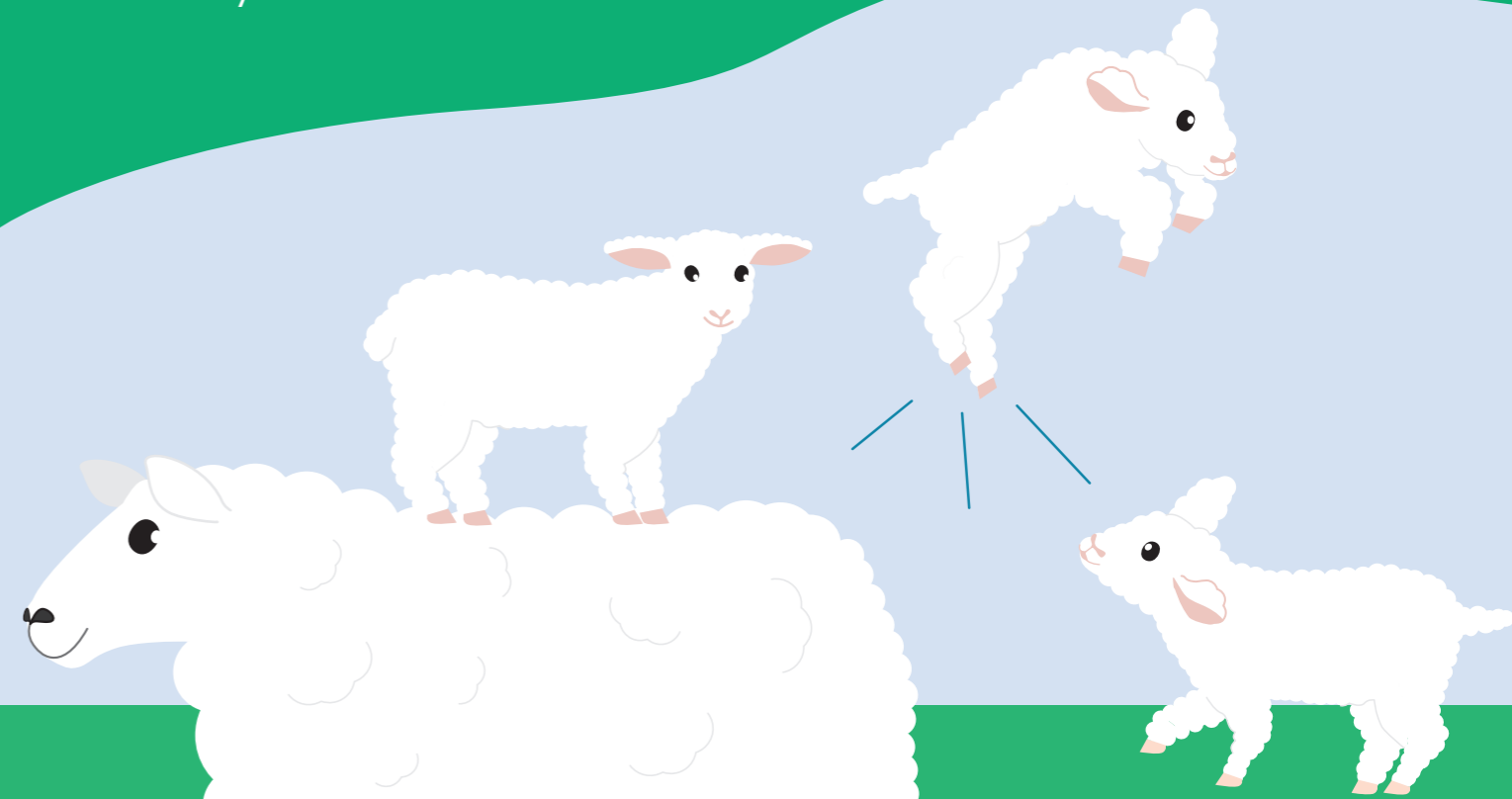
De første dagene er lammene aldri langt fra moren sin, og bruker nesten hele dagen på å sove og drikke melk. Da får mor og lam tid til å bli kjent med lukten og stemmen til hverandre. Dette er viktig for da finner de hverandre ute på beite.

Lammet prøver å reise seg med en gang det er født, og begynner å lukte seg fram til spenene på juret, der melka er. I juret er det fullt av supersunn melk. Den aller første melka som kommer ut av juret kalles råmelk, og inneholder mange viktige stoffer som lammet trenger for å vokse seg stor og sterk, og holde seg frisk.

Fargelegg genseren! →

De aller fleste søyene er flinke til å passe på lammene sine. Men noen søyer klarer ikke å ta vare på ungene sine. Det kan være fordi søya har for lite melk i juret til alle lammene, eller at hun ikke er snill med dem. Da fjerner bøndene lammene fra moren sin, og putter dem i en bingje med andre lam. Disse lammene kalles kopplam. I bingjen får de melk på flaske, eller melk fra en tåtemaskin. I tillegg har de en varmelampe de kan varme seg under. Noen bønder strikker til og med gensere til de lammene som fryser mest.

Lammene vokser fort. Bare etter et par dager syntes lammet at det er gøy å leke med de andre lammene. Da springer de rundt og leker sisten, og bruker moren sin som klatrestativ.

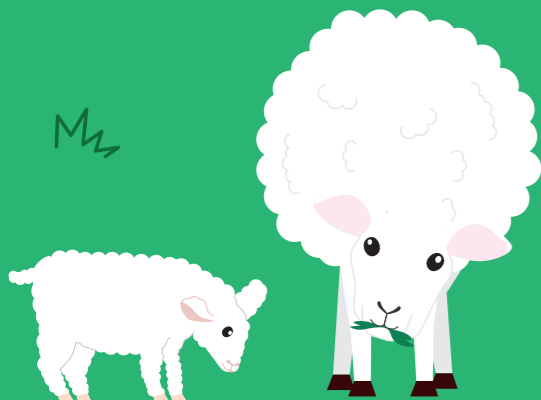
TIL SETERS FOR Å GJØRE SEG

FET

Etter hvert som lammet vokser og blir større begynner det å spise mer gress og kraftfôr før de skal på beite. Et beite kan være fjell, skogen eller lier med gras som sauene kan spise. Sauene har ofte store områder å gå fritt på. Noen bønder har ikke et fjell eller skog som sauene kan gå i. Da går de rundt fjøset hjemme på gården, eller i nærområdet.

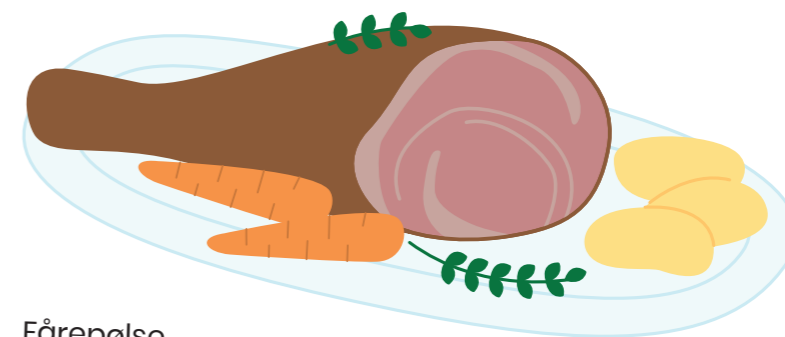
Hele sommeren går lammene sammen med moren sin på beite. Sauene reiser opp på fjellet for å bli feite av alt det gode graset og plantene der. Lammet lærer mye av å være med moren sin på beite. Blant annet hvor det er trygt å gå, hvor det beste graset er og veien hjem. I tillegg så lærer søya lammene sine om de farene som er i skogen og på fjellet.

Bonden må ofte gå rundt på beite for å sjekke at sauene har det bra. Noen steder har de egne sauegjeterere. Det er folk som har som jobb å passe på sauene i fjellet. Sauegjeterne ser etter dyr som er glad i å spise sau som rev, gaupe, bjørn, jerv, ørn og ulv. Andre farer for sauene på beitet er også løse hunder, og biler som kan kjøre på sauene.

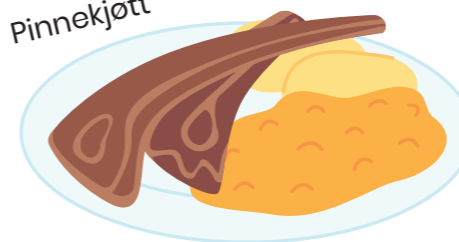
Lammesteik

Fårepølse

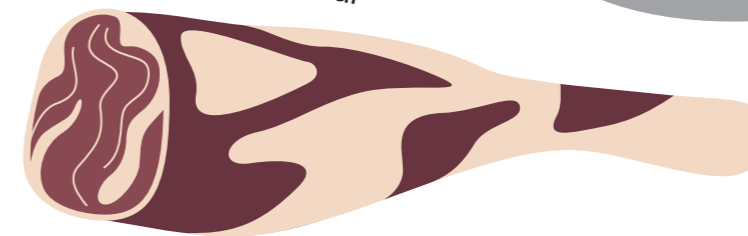
Pinnekjøtt

Fårikål

Fenalår

Når høsten kommer, og det blir lite gras igjen på beitet samler bøndene sauene sine og tar dem med hjem. Det er ofte at bonden bruker en gjeterhund til å samle sauene. Dette er en hund som har trent masse på hvordan den skal samle sauer.

Når sauene er kommet hjem fra beitet så blir alle veid, og det bestemmes hvem som skal bli sendt til slakt. Lammene er litt over et halvt år når de blir slakta. Da har de vokst fra å være 2-3 kg til opptil 40 kg.

De som blir sendt til slakt blir til kjøtt og skinn vi kan bruke. Kjøttet kan brukes til pølser, fårikål, lammelår eller kebabkjøtt. De som ikke blir sendt til slakt skal bli mødre selv.

De beste værslammene skal bli far til nye lam.

Væren går til vanlig sammen med andre værer. I desember får væren besøke søyene. Etter at væren har paret søya bærer hun lammene inne i magen sin i om lag 145 dager før de blir født. Da er igjen lammingen er i gang.

ULL ER IKKE TULL

Sauen blir klipt opptil to ganger i året, én gang på høsten, og én gang på våren. På våren klippes sauene slik at lammene lett finner juret med melk. Om høsten blir sauene klippet fordi de skal være inne i fjøset, og da slipper de at høy og bæsje fester seg i den lange ulla. Bønder bruker ofte egne «saufrisører», og de flinkeste kan klippe en hel sau på under 30 sekunder!

I gamledager trodde man at det betydde lykke hvis man lot en liten ulldott bli sittende igjen på sauene etter klippinga.

Ulla beskytter sauene mot kulde, regn og vind. Det er derfor viktig at sauene blir klippet til riktig tid på året. Den fineste ulla på sauene blir det laget garn av. Ulla er varm og god, og kan brukes til sokker, luer, gensere, bukser, skjerf, og i tepper og møbler. Seilene på vikingskipene var òg faktisk laget av ull.

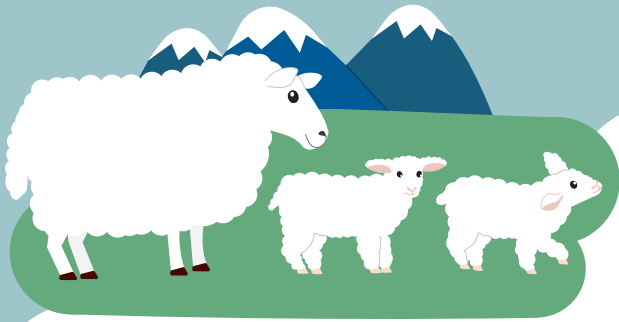
VET DU DET?

Hvilke klær eller ting har du som er laget av ull?

OPPGAVE

Hjelp sauene trygt
hjem til fjøset!

Sjekk ut dengronneskolen.no
for aktiviteter og undervisnings-
opplegg om natur og landbruk.

